

Leerboek psychiatrie kinderen en adolescenten

Prof.dr. Theo Doreleijers, prof.dr. Frits Boer, dr. Jaap Huisman,
prof.dr. Else de Haan (red.)

Derde druk

De Tijdstroom, Utrecht

Derde druk, 2015.

Tweede, geheel herziene druk, 2013.

© De Tijdstroom uitgeverij, 2006.

De auteursrechten van de afzonderlijke bijdragen berusten bij de auteurs.

Omslagontwerp: Cees Brake, Enschede

Fotografie: Erik Christenhusz. De op de foto's afgebeelde personen staan geheel los van de inhoud van het boek.

Uitgegeven door De Tijdstroom uitgeverij bv, Postbus 775, 3500 AT Utrecht.

E-mail: info@tijdstroom.nl.

Internet: www.tijdstroom.nl.

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaardt auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Waar dit mogelijk was is aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan. Wij verzoeken eenieder die meent aanspraak te kunnen ontlenen aan in dit boek opgenomen teksten en afbeeldingen, zich in verbinding te stellen met de uitgever.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp.

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 978 90 5898 280 3

NUR 875

Inhoud

Voorwoord – 9

Leeswijzer – 11

Hoofdstuk 1 Inleiding – 13
Theo Doreleijers, Merijn Bijlsma

DEEL 1 KINDEREN EN HUN LEEFOMGEVING

Hoofdstuk 2 De ontwikkeling van het kind, de opvoeding en het gezin – 29
Frits Boer, Jaap Huisman, Maja Deković

Hoofdstuk 3 Kinderen in speciale situaties – 65
Femmie Juffer, Sarah Van Vreckhem, Jan De Clercq, Maja Deković, Ed Spruijt

Hoofdstuk 4 Kinderen met lichamelijke aandoeningen, verstandelijke problemen of zintuiglijke beperkingen – 87
Jaap Huisman, Annelou de Vries, Nellieke de Koning, Pieter Troost, Tiejo van Gent

Hoofdstuk 5 De jeugdzorg en het schoolsysteem – 115
Astrid Huisman-Brokk

Hoofdstuk 6 Kinderen, jeugd en recht – 125
Ton Liefaard, Mariëlle Bruning, Chaim Huyser, Pieter Troost

DEEL 2 PSYCHOPATHOLOGIE

Hoofdstuk 7 Algemene principes – 145
Frits Boer, Theo Doreleijers, Christel Middeldorp

Hoofdstuk 8 Diagnostiek – 161
Theo Doreleijers, Frits Boer, Adriaan Kievit

Hoofdstuk 9 Principes van behandeling – 189
Else de Haan, Jan van der Maas, Jan van Driel, Annelou de Vries, Pierre Bet, Reino Stoffelsen

Hoofdstuk 10 Wetenschappelijk onderzoek in de kinderpsychiatrie – 209
Lucrea Nauta-Jansen, Robert Vermeiren

DEEL 3 PSYCHIATRISCHE STOORNISSEN

Hoofdstuk 11 Psychiatrische stoornissen bij het zeer jonge kind – 225
Emma van Daalen, Frederike Scheper, Daniëlle Van de Merwe

Hoofdstuk 12 Verstoorde gehechtheid – 245
Carlo Schuengel

Hoofdstuk 13 Autismespectrumstoornissen – 255
Hans Hellemans, Wouter Staal

Hoofdstuk 14 Ticstoornissen – 269
Else de Haan

Hoofdstuk 15 Zindelijkheidsstoornissen – 277
Marianne Vijverberg, Tom de Jong, Marc Benninga

Hoofdstuk 16 Slaapstoornissen – 289
Frits Boer, Kristiaan van der Heijden

Hoofdstuk 17 Aandachtsdeficiëntie-/hyperactiviteitsstoornis – 301
Marina Danckaerts

Hoofdstuk 18 Oppositionele-opstandige stoornis, normoverschrijdend gedragsstoornis en delinquentie – 313
Walter Matthys, Arne Popma, Theo Doreleijers, Robert Vermeiren

Hoofdstuk 19 Angststoornissen – 333
Frits Boer

Hoofdstuk 20 Posttraumatische-stressstoornis en kindermishandeling – 347
Frits Boer, Ramón Lindauer

Hoofdstuk 21 Dwangstoornis – 363
Else de Haan, Lidewij Wolters, Chaim Huyser

Hoofdstuk 22 Stemmingsstoornissen – 375
Frits Boer, Catrien Reichart

Hoofdstuk 23 Somatoforme stoornissen – 387
Frits Boer, Miranda Fredriks

Hoofdstuk 24 Genderdysforie – 397
Annelou de Vries, Winkie Sandberg, Peggy Cohen-Kettenis

Hoofdstuk 25 Eet- en voedingsstoornissen – 407

Annik Simons, Dirk Deboutte

Hoofdstuk 26 Middelengebruik en stoornissen in het gebruik van een middel – 419

Lucrez Nauta-Jansen, Vincent Hendriks

Hoofdstuk 27 Psychosen – 437

Nick Goddard, Lieuwe de Haan, Hiske Becker

Hoofdstuk 28 Persoonlijkheidsstoornissen – 451

Noor Tromp, Rob van Dijk

Hoofdstuk 29 Acute kinder- en jeugdpsychiatrie – 461

Linda Dil, Pieter Jelle Vuijk, Theo Doreleijers

Lijst van afkortingen – 473

Bijlage Disruptieve stemmingsdisregulatiestoornis – 477

Medewerkers – 479

Zakenregister – 481

Namenregister – 493

Voorwoord

Een competente arts is niet alleen medisch-technisch geschoold maar heeft ook geleerd wetenschappelijk te denken, klinisch te redeneren en informatie kritisch te beoordelen. De nieuwe curricula geneeskunde, die aansluiten bij de uitgangspunten van de CANMEDS, richten zich expliciet op het ontwikkelen van deze vaardigheden. Vrijwel ieder hoofdstuk van het *Leerboek psychiatrie kinderen en adolescenten* bevat casuïstiek, gevolgd door vragen die de student de gelegenheid bieden het klinisch redeneren te oefenen. De antwoorden zijn telkens te vinden aan het einde van het hoofdstuk.

De kern van het boek bestaat uit de meest voorkomende kinder- en jeugdpsychiatrische stoornissen, maar evenzo veel bladzijden van het boek behandelen andere onderwerpen waarmee de praktijk elke behandelaar van jongeren dagelijks confronteert: psychiatrische stoornissen bij adoptiekinderen, kinderen van ouders met ernstige psychiatrische problemen. Zowel het hoofdstuk diagnostiek als het deel psychiatrische stoornissen gaat in op specifieke vormen van de kinderpsychiatrische praktijk, te weten de liaison- en de forensische kinder- en jeugdpsychiatrie. Uiteraard ontbreekt een hoofdstuk over de normale ontwikkeling niet.

Omdat gespreksvaardigheden een essentieel onderdeel zijn van de opleiding, heeft de redactie besloten voorbeelden van diagnostische interviews met kinderen van verschillende leeftijd online te plaatsen. Om nog beter inzicht te verkrijgen in de leerstof wordt de lezer bovendien op andere relevante plaatsen verwezen naar geschikt videomateriaal. Alle videofragmenten zijn online verzameld en toegankelijk met de registratiecode die voorin het boek te vinden is. Tevens is het hele boek online beschikbaar, waardoor het makkelijk doorzoekbaar en op alle plaatsen beschikbaar is. Op de titelpagina van de hoofdstukken wordt het telkens aangegeven als er extra online materiaal beschikbaar is, zodat de gebruiker gericht de relevante passages kan bekijken. Ook is op deze pagina steeds te vinden waar in het *Leerboek psychiatrie* (voor volwassenen) meer informatie over het betreffende onderwerp te vinden is.

Het boek richt zich op studenten geneeskunde en arts-assistenten in opleiding tot psychiater, maar het biedt ook belangrijke informatie aan gedragswetenschappers, al dan niet in opleiding tot gz-psycholoog of klinisch psycholoog, jeugdartsen, huisartsen, B- en kinderverpleegkundigen, en maatschappelijk en forensisch werkers. Het leerboek is geschreven door een groot aantal auteurs uit Nederland en Vlaanderen, allen expert op hun deelgebied van de kinder- en jeugdpsychiatrie en -psychologie. De conceptteksten zijn ook geïnspireerd door een grote enquête onder derdejaarsstudenten. Hun commentaar werd dankbaar verwerkt.

Na zes jaar gebruik van het leerboek bleken de kinderpsychiatrische wetenschap en praktijk zoveel ontwikkeling doorgemaakt te hebben dat redactie en uitgever besloten hebben alle teksten te laten updaten door de verschillende auteurs. Hier en daar zijn auteurs toegevoegd of vervangen.

Nog eens twee jaar later is de tekst in overeenstemming gebracht met de DSM-5, dat wil zeggen de meest recente versie van het in de psychiatrie gebruikte classificatiesysteem.

Het ligt in de bedoeling om na enkele jaren de ervaringen met dit boek en zijn elektronische hulpmiddelen te evalueren en daar waar nodig aan te passen. Wij vragen de gebruikers dan ook ons te laten weten waar teksten en illustratiemateriaal verbeterd kunnen worden. Veel genoegen toegewenst bij het lezen en leren!

De redactie